

RİBÂYI ANLAMAK

İslam İktisadında Faiz

Editör

Abdulkader Thomas

iktisat yayınları

İktisat Yayınları – 11
İktisat Politikası Dizisi – 1

Abdulkader Thomas (Ed.), *Ribâyı Anlamak: İslam İktisadında Faiz*

Çeviren: Zeyneb Hafsa Orhan
Yayına Hazırlayan: Merve Akkuş Güvendi
Musahhîh: Muhammed Aydın

Kapak Tasarımı ve İç Tasarım: Furkan Selçuk Ertargin

Çeviriye Temel Alınan Metin:

Thomas, A. (Ed.). (2006). *Interest in Islamic economics: Understanding ribâ*.
New York: Routledge

Baskı: Limit Ofset - Sertifika No: 28397

Litros Yolu 2. Matbacılar Sit. ZA13 Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul

Tel: +90 216 212 567 45 35

1. Baskı: İstanbul, 2017

ISBN: 978-605-67010-9-2

© İktisat Yayınları, 2017

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları

Rasimpaşa Mah. Rıhtım Cad. Nemlizade Sok.

Güleriüz Apt. No:9 Daire:3 Kadıköy / İstanbul

Tel / Faks: +90 (216) 418 20 10

www.iktisatyayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadı Araştırma Merkezi'nin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Thomas, Abdulkader (Ed.)

Ribâyı Anlamak: İslam İktisadında Faiz

1. Baskı, xvi + 251 s., 13.5 x 21 cm

Kaynakça ve izin var.

ISBN- 978-605-67010-9-2

1. İslam İktisadı 2. Faiz 3. Ribâ

RİBÂYI ANLAMAK

İslam İktisadında Faiz

Editör
Abdulkader Thomas

Çeviren
Zeyneb Hafsa Orhan

iktisat
yayınları

İktisat Politikası Dizisi

Bu dizide, iktisat politikasının temel mesele ve sorunları ile ilgili güncel eserlere yer verilmektedir. Dizide iktisat politikasının teori, tarihsel süreç ve uygulamalarının yanısıra kamu politikaları, istihdam, kalkınma, gelir dağılımı eşitsizliği olmak üzere geniş bir yelpazede kitaplar yer almaktadır.

Dizideki Diğer Kitaplar

Munawwar Iqbal, *Yoksulluğu Yok Etmede İslam İktisadının Kurumları*

M.N. Siddiqi, *İslam İktisadında Devletin Rolü*

M. U. Chapra, *Adil Bir Para Sistemine Doğru*

Zafar Iqbal, Merwyn K. Lewis, *Yönetişime İslami Bakışlar*

Abdul Karim Bangura, *İslam ve Ekonomi-Politik Sistemler*

Irfan Ul-Haq, *İslam'da İktisadi Doktrinler: Fakirlik, İstihdam ve İktisadi Büyüme*

Monzer Kahf, *İslam İktisadında Kalkınma: Kamu Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma*

Abdulkader Thomas

Uluslararası finans kurumlarına İslamî finans ürünleri ve çözümleri sunan SHAPE Finans Kurumu'nun Yönetim Kurulu Başkanı'dır. Aynı zamanda <http://www.ajif.org/> İslamî finans araştırma sitesini yürütmektedir. Uluslararası ticaret alanında Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu ve Chicago Üniversitesi Arapça ve İslamî İlimler mezunu olan Thomas, yaklaşık 25 yıllık farklı finans hizmetleri tecrübesine sahiptir. Thomas'ın İslamî bankacılık ve finans alanında pek çok yayını vardır.

Zeyneb Hafsa Orhan

Bahçeşehir Üniversitesi İktisat Bölümü'nden mezun olan Orhan, "Parasal ve Finansal Globalleşmede Neoliberal vs. NİEO Tartışmaları: Gelişmekte Olan Ülkelerde Vaka İncelemesi" başlıklı teziyle İsveç Linköping Üniversitesi Uluslararası ve Avrupa İlişkileri Bölümü'nde yüksek lisansını tamamlamıştır. Bunun ardından "(İslamî Bankacılıkta) Kâr Zarar Paylaşımı Araçları Analizi" başlıklı teziyle Uluslararası Saraybosna Üniversitesi'nde 2012 yılında doktorasını tamamlamıştır. Orhan, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi İslam Ekonomisi ve Finans Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Araştırma alanları bankacılık ve finans (özellikle İslamî bankacılık ve finans), İslam iktisadı, istatistik ve ekonometridir.

Katkıda Bulunanlar

Abdulkader Thomas: American Journal of Islamic Finance (<http://www.ajif.org>) yayıncısı ve önde gelen bir İslamî finans uygulayıcısıdır. Dr. Ahmed el-Neccar'ın hatıralarının yetkili çevirmeni olarak Chicago Üniversitesi Arapça ve İslamî İlimler mezunudur. Thomas'ın İslamî bankacılık ve finans alanında pek çok yayını vardır.

M. Akram Khan: İslam iktisadının ve finansının öncülerinden biridir. Routledge tarafından basılan *Glossary of Islamic Economics and Finance* adlı eser de dâhil olmak üzere İslam iktisadının çeşitli veçhelerine dair yayınları vardır. 2003'te B.M.'nin Uluslararası Gözetim Ofisi'ne katılıncaya değin Pakistan'ın Genel Denetim Yardımcısı idi. Kitabın yazıldığı an itibarıyla Kongo'da B.M. Misyonu'nda Başdenetçi olarak görev yapmaktadır.

Vincent J. Cornell: Arkansas Üniversitesi, King Fahd Center'ın Orta Doğu ve İslamî Çalışmalar bölümünde tarih profesörü ve bölüm başkanıdır. Aynı zamanda Arkansas Üniversitesi Dinî Çalışmalar bölümünde başkanlığı yürütmektedir. Önemli eserlerinden bazıları şunlardır: *The Realm of the Saint: Power and Authority in Moroccan Sufism* (1998, Austin, TX: University of Texas) ve *The Way of Abū Madyan: Doctrinal and Poetic Works* (1996, Cambridge: The Islamic Texts Society). Dr. Cornell, Kuzey Amerika'daki günümüz İslam düşünürlerinin önde gelenlerinden birisidir.

Emad H. Khalil: Jones Day hukuk firmasının Singapore ofisindeki ortaklardan birisidir. Burada firmanın küresel projeler ve Asya Borç Verme/Yapılandırılmış Finans uygulamalarına yardımcı başkanlık etmektedir. Khalil, küresel İslamî finans işlemlerine dair engin bir tecrübeye sahiptir.

Iman Abdul Rahim: Şam'da yerleşik olan, profesyonel bir çevirmendir.

Mahmoud A. El-Gamal: Rice Üniversitesi'nde Ekonomi ve İstatistik profesörüdür. Bu bölümde İslam iktisadı, finansı ve yönetimi alanında daimî profesörlüğe de sahiptir. 2004'ün ilerleyen kısımlarında ABD Hazine-si'nde İslamî Finans alanında ilk misafir akademisyen olarak yer almıştır.

Najwa Abdel Hadi: Virginia, Fairfax'de profesyonel Arapça eğitmenidir.

Ruba Alfattouh: Brigham Young Üniversitesi'nden İngilizce bölümü diplomasına sahiptir ve Abu Dhabi'de İngilizce öğretmenliği yapmaktadır.

M. Umer Chapra: İslam iktisadında öne çıkan otoritelerden birisidir. Kariyerinde, Suudi Arabistan Para Kurumu ve İslam Kalkınma Bankası'nda danışmanlık gibi görevler yapmıştır. Yayınlanmış eserlerinden bir tanesi, alanda ana kaynaklardan biri olan ve Islamic Foundation tarafından basılan *Towards a Just Monetary System* adlı kitaptır.

Wahba Zuhayli: Şam Üniversitesi'nde Şeriat Fakültesi dekanıdır ve İslami bankaları yöneten çeşitli şeriat danışma kurumlarının üyelerinden bir tanesidir. *Fiqh As Sunnah wa Adalatiha* isimli eser, modern İslam hukukun önde gelen ve kendisine en sık başvuru kaynağıdır.

Şeyh Yüsuf Talal DeLorenzo: İslami finans alanında çok saygın bir isimdir. Şeriat danışma organı olan Yasaar Ltd.'nin yöneticisidir. Aynı zamanda, Dow Jones Islamic Market Indexes da dâhil olmak üzere dünyadaki finansal kurumlarının Şeriatı Denetleme Heyetleri'nde yöneticilik yapmaktadır. Çeşitli klasik İslam *fıkıh* metinlerini Arapça, Farsça ve Urduçadan İngilizceye tercüme etmiştir ve bunlara dair yorumlarını da eklemiştir.

Kısaltmalar

BIS (*Bank for International Settlements*)

Uluslararası Ödeme Bankası

GDP (*Gross Domestic Product*)

Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

IDB (*Islamic Development Bank*)

İslam Kalkınma Bankası

IFSB (*Islamic Financial Services Board*)

İslamî Finansal Hizmetler Kurulu

IMF (*International Monetary Fund*)

Uluslararası Para Fonu

LTCM (*Long-term Capital Management*)

Uzun-sürelî Sermaye Yönetimi

OECD (*Organization for Economic Cooperation and Development*)

Ekonomik Kalkınma ve İş Birliğı Örgütü

SBP (*State Bank of Pakistan*)

Pakistan Devlet Bankası

İçindekiler

Takdim	ix
Önsöz	xv
Ribâyı Anlamaya Giriş <i>Şeyh Yûsuf Talal DeLorenzo</i>	1
1. Arap Lisanında Ribâ <i>Imam Abi Fadl Jamaluddin Muhammad bin Mukarram</i>	
2. Tesniye'nin Gölgesinde - Yahudilikte ve Hristiyanlıkta Faiz ve Aşırı Faize Dair Yaklaşımlar <i>Vincent J. Cornell</i>	23
3. Ribânın Fikhî Manası <i>Wahba Zuhayli</i>	45
4. Ribânın Şeriat Tarafından Yasaklanışına Dair Genel Bir Değerlendirme <i>Emad H. Khalil</i>	95
5. Ribâ Hakkında Mısır'daki Modern Tartışma <i>Emad H. Khalil ve Abdulkader Thomas</i>	117
6. İslam, Faizi Neden Yasaklamıştır? Faiz Yasağının Ardındaki Mantık <i>M. Umer Chapra</i>	159
7. Ribâ Yasağındaki İktisadi Hikmeti Anlamaya Dair Bir Çaba <i>Mahmoud A. El-Gamal</i>	187
8. Ribâ Nedir? <i>Abdulkader Thomas</i>	211
Ek: Pakistan'daki Zorluklar <i>M. Akram Khan ve Abdulkader Thomas</i>	229
Kaynakça	237
Dizin	245

Önsöz

1980'lerin ortalarında ilk olarak, modern finans dünyamızda *ribâ* sorununu inceledim. Oldukça kısa bir süre içerisinde anladım ki klasik fıkıh metinleri bu terimi bazı modern finansçıların ve düzenleyicilerin bazı uygulamalarındaki şekliyle kullanmıyordu. Daha ilginç olanı ise Müslüman kitlenin bu terim hakkında net bir fikre sahip olmadığını anlamam oldu. İngilizce konuşan Müslümanlar senelerce Yûsuf Ali'nin Kur'an'ın anlamını tercüme ettiği eserinde verilen belirsiz dipnot tarafından şöyle bilgilendirildiler: “*Ribâ* sadece aşırı oranlardaki faize ya da tüketici faizine denir fakat üretim için olan faiz, *ribâ* değildir” Başka bir yerde Ezherli hocalar faizi kısaca *mudârebe* üzerindeki kârın bir türü olarak belirtiyorlardı. Bazı Müslümanlar konuyla ilgili olarak kendi kutsal kitaplarındaki faiz yasağını ekseriyetle göz ardı eden Yahudilerle ve Hristiyanlarla hemfikirdi.

Bu ve benzeri sorular beni *ribâ* kavramına ve onun çeşitli veçhelerinin üstüne doğrudan eğilmeye yönlendirdi. Bu konuda Arapçanın söyleyeceği ne vardır? Bu soruyu cevaplayabilmek için 700 yıllık Arapça sözlüğe başvururdum. Peki ehl-i kitap arasında *ribânın* tarihinden bahsedecek olsak ne derdik? Bunun

cevabı için eskiden beri arkadaşım olan Mansour Al-Mujahid'e minnettarım. Klasik âlimlerin bu konudaki görüşleri ne yönde olmuştu? Bu sorunun cevabı için ise sevgili hocam Wahba Zuhayli'ye başvurduğum ve onun kapsamlı İslam hukuku incelemesinde yer alan *ribâ* ile ilgili etkileyici makalesinin tercümesi işine koyuldum.

Araştırmamın bu noktaları boyunca şuna kanaat getirdim; ribâ ve faiz oldukça sık bir şekilde bir ve aynı şeydir. Şurası kesindir ki Batı'daki çoğu bankacılık işlemi ribâ olarak adlandırılmaya müsaittir. Eğer durum buysa biz Müslümanlar olarak niye bu kadar kafa karışıklığına sahibiz? Cevabı netleştirmek adına arkadaşım Emad H. Khalil'in yardımıyla -bazen devletin teşvik ettiği İslamî öğrenimin ana merkezinde yerini almış olan- yoruma açık hilekârlık tarihini tetkik ettim. Ayrıca ülkesinin faizi uzaklaştırmaktaki zorlukları hakkında bir makale yazan meşhur Pakistanlı iktisatçı M. Akram Khan'ın ferasetinden yararlandım. İktisatçılar, M. Umer Chapra ve Mahmoud A. Gamal da bana faydalı ekonomik analizler sağladılar.

Netice itibarıyla şunu söyleyebilirim; ribâ teşhis edilebilir ve finansal ilişkiler ondan temizlenebilir -hatta Amerika'da bile-. Bu naçizane çaba, umarım ki (inşallah), okuyuculara ribâyı nasıl tanımlayacaklarını anlamaları ve ondan uzak bir hayat yaşamaları hususunda yardımcı olur. Bu çalışmayı sevgili arkadaşım Said Zafar'ın sevgi dolu hatırasına adıyorum. O beni, çeşitli yollarla ribâyı karşı savaşmak ve benim doğuştan, onunsa sonradan memleketimiz olan Kuzey Amerika'da ribâdan ari seçenekler geliştirmek için teşvik etti.

Teşekkür

Bu kitap, kişinin bankacılık ve finansa dair tüm bakış açılarının etrafında döndüğü ve birçoğumuz için onu içeren işlemlerden başarılı bir şekilde uzak durmanın ebedi bir mükâfatı olduğu tek bir kelime yani *ribâ* ربا hakkında yaklaşık 20 kişisel araştırmanın bir neticesidir. *Ribâ* kelimesi Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından hayatı süresince tanımlanmamıştı. Bu kitap, görüşlerini tamamen sahiplenmesem bile söz konusu kelimenin ne anlama geldiğini, neden sözleşmeleri geçersiz kıldığını ve kişinin onu nasıl anlayabileceğini anlamayı arzu edenlerin yükünü hafifletecek bir şekilde kelimenin tanımına ışık tutan görüşler serdeden bazı âlimlerin önemli katkılarını içermektedir.

Bu bağlamda sevgili arkadaşım ve hocam Şeyh Yûsuf Talal DeLorenzo'ya, bir bütün olarak kitaba bir bağlam kurmamıza yardım eden düşünceli ve samimi bir Giriş hazırladığı için gerçekten minnettarım. Üç saygı değer hanımefendi belli başlı metinlerin tercümesinde bana yardımcı oldular. Ruba Alfattouh ve İman Abdul Rahim en önemli bölümlerden ikisinin tercümesini yaptı. Abla Najwa Abdel Hadi sayesinde de tercümelerin ribâ terimini modern finans bağlamında anlamak için en uygun İngilizce manasının seçilip seçilmediğini garanti edebildim.

Yıllar önce Dr. Vincent Cornell'i bu konu hakkında araştırma yapmaya ikna ettim. Karşılaştırmalı dinlere dair nüfuz edici kavrayışı ile Dr. Cornell -birçoğumuzun bildiği adıyla Şeyh Mansour-*Tesniye'nin Gölgesinde* başlıklı yazıyı hazırladı. Bu yazı, Hristiyanlıkta ve Yahudilikte faiz sorununa dair oldukça faydalı bir bağlamsal anlayış sunuyor.

Pek çoğumuz nicedir Wahba Zuhayli'nin çalışmasına dayanıyoruz. Her ne kadar bu çalışmanın İngilizceye tercüme edilme çabaları olsa da şu ana kadarki en meşhur tercümenin içeriğine katılmadığım noktalar vardı. Şeyh Wahba, Abdul Rahim'in herhangi dış görüşlerin metnin içine çekilmediğini garantiye alan yeni tercümesine izin verme alicenaplığında bulundu.

Şeriatın ribâ yasağını anlamak hassas bir iştir çünkü pek çok modern Müslüman, hükümetlerin, İslam âlimlerini ve hukukçularını, faizin ribânın bir parçası olmadığını onaylamaları yönünde yönlendirmeye ve etkilemeye çalıştıklarından habersizdir. Emad H. Khalil, Mısır'da uzunca bir süre boyunca uygulanan bu tarz bir manipülasyona dair fikir sahibi olmak için makalelerinden birini yeniden yapılandırmama ve geliştirmeme izin verecek kadar nezaketli davrandı. Bu makale iki bölüm için temel sundu ve faize onay veren benzeri bir sonuca ulaşan, Mısır'da vuku bulan yakın tarihli çabanın bir tercümesiyle birlikte sunuldu. Meşhur Pakistanlı âlim M. Akram Khan, geçmişte Pakistan'daki benzer hükümet müdahaleleri hakkında kısa bir not hazırlayacak kadar cömert davrandı.

Bu araştırmanın ana destekçisi İngiltere, Leicester'daki İslam Vakfı'dır (Islamic Foundation). Onların yardımsever girişimleriyle, araştırmaları süresince yıllar boyunca bize çok şey öğreten saygıdeğer iktisatçı M. Umer Chapra tarafından hazırlanan, ribâyı ekonomik bir bağlama oturtan anlamlı bir makaleyi de ekleme imkânına kavuştum. İlâveten, arkadaşım olan fakat sık

sık da tartıştığım Dr. Mahmoud A. Gamal'ın iş birliğinden zevk aldım. Söz konusu mevzuyla ilgili birkaç alan olmakla birlikte ribânın yasaklanmasının hikmetindeki ilahi emrin ekonomik analizi bütün diğer tartışmaları aşmaktadır.

Bu konu üzerinde çalışmak çok vaktimi aldı. Katkıda bulunanların âlimliğine erişme girişimi için benzer uzunlukta bir süre harcayabilirdim. Nazik yardımlarıyla kendi başıma araştırıp yazmayı hayal edebileceğimden daha iyisini bir araya getirme imkân sundular. Yine de beni en çok memnun eden şudur; özgün, detaylı görüşler sunan bu katkılar, söz konusu terimin anlamı ve onun finanstaki rolü hakkında bilinçli kişisel ya da akademik karar verme yetisini okuyuculara sağlamasıdır.

Abdulkader Thomas

Nisan, 2005

